

NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII. 122.

ARBEIDSLØNNEN I JORDBRUKET

Driftsåret 1923—1924

(Salaires des ouvriers agricoles en 1923—1924.)

Utgitt av

DET STATISTISKE CENTRALBYRÅ.

KRISTIANIA

I KOMMISJON HOS H. ASCHEHOUG & CO.

1924.

Pris: Kr. 1.00.

Norges Offisielle Statistikk, rekke VII.
(Statistique Officielle de la Norvège, série VII.)

Trykt 1922:

- Nr. 33. Rekruttering 1918. (*Recrutement.*)
— 34. Skiftevesenet 1918 og 1919. Overformynderiene 1917 og 1918. (*Successions, faillites et biens pupillaires.*)
— 35. Norges sparebanker 1920. (*Caisses d'épargne.*)
— 36. Norges handel 1920. (*Commerce.*)
— 37. Sjømannsforsikringen 1919. Fiskerforsikringen 1920. (*Assurances contre les accidents des marins. Assurances contre les accidents des marins pêcheurs.*)
— 38. Fattigvesenet 1918 og 1919. (*Assistance publique.*)
— 39. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. I. Folkemengde og areal i Rikets forskjellige deler. Hussamlinger på landet. (*Recensement du 1er décembre 1920. I. Population et superficie des divisions administratives, etc.*)
— 40. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. II. Trossamfund. (Hjemmehørende folkemengde. (*Recensement du 1er décembre 1920. II. Population de droit classée par culte.*)
— 41. Norges jernbaner 1920/21. (*Chemins de fer norvégiens.*)
— 42. Rekruttering 1919. (*Recrutement.*)
— 43. Veterinærvesenet og kjøttkontrollen 1920. (*Le service vétérinaire et l'inspection de la viande.*)
— 44. Arbeidslønninger 1920 og 1921. (*Gages annuels des domestiques et salaires des ouvriers.*)
— 45. Ulykkesforsikringen 1919. (*Assurances contre les accidents du travail.*)
— 46. Civil rettspleie 1919 og 1920. (*Justice civile.*)
— 47. Norges kommunale finanser 1917/18. (*Finances des communes.*)
— 48. Norges bergverksdrift 1919 og 1920. (*Mines et usines.*)
— 49. Produksjonsstatistikk for industrien 1916. (*Statistique de la production industrielle.*)
— 50. Norges postvesen 1921. (*Statistique postale.*)
— 51. Norges Brandkasse 1913—1917. (*Statistique de l'office national d'assurance contre l'incendie pour les années 1913 à 1917.*)
— 52. Jordbruk og fedrift 1916—1920. (*Agriculture et élevage du bétail.*)
— 53. Norges fiskerier 1919. (*Grandes pêches maritimes.*)
— 54. Forsikringsselskaper 1920. (*Sociétés d'assurances.*)
— 55. Norges civile, geistlige, rettslige og militære inndeling 1 juli 1922. (*Les divisions civiles, ecclésiastiques, judiciaires et militaires du royaume de Norvège le 1er juillet 1922.*)
— 56. Norges telegrafvesen 1920/21. (*Télégraphes et téléphones de l'État.*)
— 57. Private aktiebanker 1921. (*Banques privées par actions.*)
— 58. Sundhetstilstanden og medisinalforholdene 1918. (*Rapport sur l'état sanitaire et médical.*)
— 59. Den norske Statskasses finanser 1 juli 1915—30 juni 1920. (*Finances de l'État.*)
— 60. Skolevesenets tilstand 1917. (*Instruction publique.*)
— 61. Sykeforsikringen 1921. (*Assurance-maladie.*)
— 62. Alkoholstatistikk 1920—1921. (*Statistique de l'alcool.*)
— 63. Norges kommunale finanser 1918/1919. (*Finances des communes.*)
— 64. Kriminalstatistikk og Kriminell Rettspleie 1917 og 1918. (*Criminalité et Justice criminelle.*)
— 65. Norges skibsfart 1921. (*Navigation.*)
— 66. Stortingsvalget 1921. (*Élections en 1921 pour le «Storting».*)
— 67. Norges sparebanker 1921. (*Caisses d'épargne.*)
— 68. Norges handel 1921. (*Commerce.*)
— 69. Rekruttering 1920. (*Recrutement.*)
— 70. Norges bergverksdrift 1921. (*Mines et usines.*)

NORGES OFFISIELLE STATISTIKK. VII. 122.

ARBEIDSLØNNEN I JORDBRUKET

Driftsåret 1923—1924

(Salaires des ouvriers agricoles en 1923—1924.)

Utgitt av

DET STATISTISKE CENTRALBYRÅ.

KRISTIANIA
I KOMMISJON HOS H. ASCHEHOUG & CO.
1924.

Av Selskapet for Norges Vel er utgitt:

Arbeidslønnen i jordbruket	1915—16 og 1916—17.
— - —	1915—16, 1916—17, 1917—18.
— - —	1915—16—1918—19.
— - —	1915—16—1919—20.
— - —	1919—20—1920—21.
— - —	1921—22.
— - —	1922—23.

For tidligere år er Byråets femårige publikasjoner: Arbeidslønninger 1875, 1880, 1885, 1890, 1900, 1905, 1910 og 1915.

Innhold.

<i>Oversikt.</i>	Side
Årslønn eller månedslønn	1
Dagarbeidere	8

Tabeller.

Tabell 1. Årslønn for tjenere uten annen naturallønn enn kost og losji	19
— 2. Årslønn for fjøsrøktene uten annen naturallønn enn kost og losji	20
— 3. Daglønn i sommerhalvåret for gårdsarbeide på arbeidsgiverens kost.	21
— 4. Daglønn i sommerhalvåret for gårdsarbeide på egen kost . .	22
— 5. Daglønn i vinterhalvåret for gårdsarbeide	23
— 6. Daglønn for gråstensmurere og tømmermannsarbeide	24
— 7. Daglønn for grøfting og skogsarbeide.	25
— 8. Kostdagsverdien. Gjennomsnitt for landet	26
— 9. — Bygdene fylkesvis	27

Table des matières.

<i>Aperçu.</i>	Pages
Salaires annuels ou mensuels	1
Journaliers	8

Tableaux.

Tableau 1. Domestiques ayant la table et le logement. Salaires annuels	19
— 2. Garçons d'étable ayant la table et le logement. Salaires annuels	20
— 3. Ouvriers nourris par le patron. Salaires à la journée dans le semestre d'été.	21
— 4. Ouvriers nourris à leurs propres frais. Salaires à la journée dans le semestre d'été	22
— 5. Ouvriers. Salaires à la journée dans le semestre d'hiver . .	23
— 6. Terrassiers et charpentiers. Salaires à la journée.	24
— 7. Fossoyeurs et ouvriers forestiers. Salaires à la journée . .	25
— 8. La valeur de la nourriture de chaque jour. La moyenne dans la campagne	26
— 9. — Comm. rur. par préfecture	27

I. Almindelig oversikt.

Ved Selskapet for Norges Vels undersøkelser over jordbrukets driftsforhold er der fra 1915 årlig innhentet oppgaver over arbeidslønnen for de viktigere lønnsformer i jordbruket. Der er i den anledning utsendt spørreskjemaer til en del gårdbrukere i hvert herred, utpekt av vedkommende bygds ordfører. Skjemaene blev dessuten for de to siste år sendt til jordstyrene i de herreder hvorfra der året forut ikke var innkommet 4 besvarelser. Oppgavenes antall utgjør for 1923/24 1723. Arbeidet med disse lønnsoppgaver er nu overtatt av det Statistiske Centralbyrå.

Arbeidslønningene steg sterkt i krisetiden til de nådde sitt maksimum i 1920/21; senere har der vært nedgang, nemlig fra 1920/21 til 1921/22 med 20 og 13 pct., henholdsvis for menn og kvinner, fra 1921/22 til 1922/23 med henholdsvis 21 og 16 pct. og fra 1922/23 til 1923/24 med 6 pct., likt for menn og kvinner.

Gjennomsnittlig for rikets bygder stiller arbeidslønnen sig som følger: (Se tabellen omst. side.)

Alt i alt er arbeidslønnen, fra den kulminerte i 1920/21 til nu, falt med gjennomsnittlig 41 pct. for menn og 30 pct. for kvinner. Nedgangen er nogenlunde ensartet for de forskjellige lønnsformer. Arbeidslønnen har således holdt sig bedre oppe for kvinnene enn for mennene. Når lønnen i 1915/16 settes = 100, var den i 1923/24 for menn 206, for kvinner 243.

Nedgangen siste år har, regnet fylkesvis, vært størst i Opland, Møre, Sør- og Nord-Trøndelag, Nordland og Finnmark; liten har den vært i Akershus, Hedmark, Vestfold, Telemark, Aust- og Vest-Agder.

Stigningen i arbeidslønnen fra 1915/16 til 1923/24 har vært størst over Østlandet. Høiest kommer Opland fylke. Større enn gjennomsnittlig for landet i sin helhet har den også vært i Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag. Minst har stigningen vært i Rogaland og Sør-Trøndelag fylker.

Man skal dernæst gå over til å omhandle de enkelte lønnsformer.

1. Årslønn eller månedslønn

hvor der av naturalier kun ydes kost og losji. Herunder opføres tjenestegutter og tjenestejenter, mannlige og kvinnelige fjøsrøktene.

Arbeidslønn 1923/24.

	Utbetalt lønn 1923/24 i kroner.		Lønnsstigning i procent driftsåret 1923/24 fra			
			1922/23		1920/21	
	Menn.	Kvinner.	Menn.	Kvinner.	Menn.	Kvinner.
<i>Tjenere på arbeidsgiverens kost:</i>						
Hele året	811	531	÷ 8	÷ 6	÷ 40	÷ 24
Sommerhalvåret	482	299	÷ 8	÷ 6	÷ 40	÷ 25
Vinterhalvåret	348	247	÷ 5	÷ 5	÷ 42	÷ 25
<i>Fjøsøkttere på arbeids- giverens kost:</i>						
Sommerhalvåret	598	397	÷ 9	÷ 9	÷ 41	÷ 25
Vinterhalvåret	579	377	÷ 7	÷ 6	÷ 40	÷ 25
<i>Daglønner på arbeids- giverens kost:</i>						
I våronn	5.01	3.01	÷ 8	÷ 7	÷ 42	÷ 35
I slåttonn	5.75	3.43	÷ 6	÷ 7	÷ 42	÷ 33
I skuronn	5.02	3.24	÷ 6	÷ 7	÷ 43	÷ 34
Ellers sommeren	4.61	2.76	÷ 6	÷ 7	÷ 43	÷ 33
Gråstensmuring —	7.26	-	÷ 7	-	÷ 40	-
Tømmermannsarbeide —	7.46	-	÷ 7	-	÷ 39	-
Alm. gårdsarbeide vinteren . . .	3.87	2.42	÷ 4	÷ 4	÷ 43	÷ 31
<i>Daglønner på egen kost:</i>						
I våronn	7.47	4.74	÷ 7	÷ 6	÷ 41	÷ 33
I slåttonn	8.14	5.14	÷ 6	÷ 5	÷ 40	÷ 33
I skuronn	7.49	4.95	÷ 6	÷ 5	÷ 41	÷ 33
Ellers sommeren	7.01	4.45	÷ 6	÷ 5	÷ 37	÷ 34
Gråstensmuring —	9.81	-	÷ 5	-	÷ 39	-
Tømmermannsarbeide —	9.99	-	÷ 5	-	÷ 38	-
Alm. gårdsarbeide vinteren . . .	6.17	4.07	÷ 3	÷ 2	÷ 40	÷ 30
Skogsarbeide —	7.59	-	0	-	÷ 45	-
Gjennemsnitt	-	-	÷ 6	÷ 6	÷ 41	÷ 30

Det innsamlede materiale godtgjør at vårt jordbruk hvad angår arbeidsforholdene befinner sig i en brytningens og omdannelsens tid, og at denne prosess allerede er langt fremskredet. Dette gjelder fortrinnsvis den

her omhandlede klasse, de faste arbeidere. Det patriarkalske forhold mellem husbond og tjenere er snart en saga blott. Tjenerforhold på eldre tids vis med årsfeste og lønn fastsatt pr. år i kontanter og naturalier blir mere og mere sjeldne, navnlig hvad angår de mannlige tjenere. I stedet er der kommet tjenere med halvårsfeste, oftest da med lønn stipulert pr. måned, eller også kortvarigere feste, til dels med lønn stipulert pr. dag. I sistnevnte tilfelle synes omdannelsen fra tjenere til mere eller mindre faste gårdsarbeidere fullbyrdet.

Man skal nedenfor — efter opplysninger meddelt på spørreskjemaene — anføre litt om hvordan disse forhold arter sig i de forskjellige distrikter.

På Østlandet er årsfeste for tjenerne blitt mere og mere sjeldent, navnlig for tjenestegutter; lønnen stipuleres pr. måned, og festet er dels på halvåret, dels på kortere tid. Tjenestejenter har det til dels vært vanskelig å få leiet.

I Hedmark fogderi forekommer årsfeste iblandt, men da næsten alltid for unggutter i 16—20-års alderen. Tjenesteguttene klasse utgjøres hovedsakelig av slike; de kan feste sig på $\frac{1}{2}$ eller helt år, men lønnen stipuleres pr. måned, undertiden pr. dag (Vang, Romedal).

Også i Østerdal leies der tjenere på halvåret, men med lønn fastsatt pr. måned, uke eller dag. I Nord-Østerdal er der overhodet yderst få tjenestegutter.

I Gudbrandsdal og Valdres er årsfeste jevntover bortfalt; isteden leies der, både gutt og jente, på halvåret med lønn stipulert pr. måned. Tjenestegutter er der dog i mange bygder yderst få av.

Telemark har få tjenestegutter, helst i 16—18-års alderen; de fester sig halvårlig, med betaling pr. måned. De eldre gutter fester sig som regel ikke. De kvinnelige arbeidere er derimot i de aller fleste tilfelle tjenere.

I Aust- og Vest-Agder forekommer der kun få tjenestegutter, i flere herreder ingen. Som regel er det unge gutter som tar tjeneste, i alderen 15—20 år, «før de kan optas i industrien», heter det. Årslønn forekommer næsten ikke for gutter og sjelden for jenter; månedslønn er det almindelige. Mest leies der tjenestegutter for sommeren.

Vestlandet. De mannlige tjenere utgjordes av unge folk, 15—20 år gamle; de eldre tar sjelden fast tjeneste. Næsten ingen festet sig for året, men for halvår eller måned. I mange bygder var der ingen tjenestegutter. Tjenestejenter var, som vanlig, mere almindelige.

Møre. Jordbruket konkurrerer her sterkt med fiskeriet om arbeidskraften. Som vanlig er det jordbruket som trekker det korteste strå. Gårdbrukerne må nøie sig med å feste nykonfirmerte gutter og opover til 20-års alderen. «Voksne tjenestegutter leies ikke; jordbruket kan ikke lønne dem nok,» heter det. Disse unge gutter fester sig på halvåret, med måneds- eller

daglønn. Flere steder er tjenesteguttene fri fra tjenesten i tiden januar—mars for å delta i torske- og sildefiskerier.

I Sør-Trøndelag var der likeledes få voksne tjenestegutter da disse reiste ut til byene, til fiskeriene, eller utvandret til Amerika. Årstjeneste var omtrent bortfalt. I mange bygder fantes der ikke tjenestegutter.

I Nord-Trøndelag er jo tjenestegutter mere almindelige, og her synes årsfeste ialfall delvis beholdt. Det almindeligste også her tør dog være kortvarigere feste med lønn stipulert pr. måned.

Nord-Norge har overhodet ganske få tjenestegutter; årsfeste er omtrent bortfalt. Forholdene var omtrent som for Møre, idet konkurransen med fiskeriet bevirket at jordbruket måtte nøie sig med ganske unge gutter. Som vanlig var tjenestejentene mere almindelige, men også disse på månedslønn.

Opgaver over tjenerlønnene er tatt inn i tabell 1. Som det av disse vil ses, steg årslønnen for tjenestegutter fra 391 kr. i 1915/16 til 1355 kr. i 1920/21 og er senere sunket til 811 kr. For tjenestejenter steg den fra 202 kr. i 1915/16 til 703 i 1920/21, men er senere falt til 531 kr. Settes årslønnen for 1915/16 = 100, utgjorde den i 1923/24 for tjenestegutter 207 og for tjenestejenter 263 kr. Den relative stigning i lønnen inntil 1920/21 var næsten den samme for gutt og jente, nemlig omtrent $3\frac{1}{2}$ dobling, men nedgangen de efterfølgende år er langt større for gutter enn for jenter. Om årsaken her til opplyses fra forskjellige distrikter at den efter høikonjunkturens ophør inntrådte arbeidsløshet har gjort sig gjeldende alene for de mannlige arbeidere. På flere steder har der i disse år endog vært mangel på tjenestejenter.

Til belysning av tjenerlønnens vekslinger distriktene imellem hitsettes omstående tabell, som viser hvorledes lønningene i de enkelte fylker forholder sig til landsgjennemsnittet.

Tjenerlønnen er størst på Østlandet, Oplandene og Sørlandet, lavest på Vestlandet, i Trøndelagen og Nord-Norge. Disse siste distrikter med relativt lave tjenerlønninger er omtrent de samme som har så få voksne tjenestegutter at de opgitte lønninger for en mengde herreder må antas å gjelde unge gutter i 15—20-års alderen. En angivelse av bare de voksne tjenestegutters lønn vilde visstnok ha fremskaffet relativt høiere lønnsatser for disse distrikter.

Imidlertid var lønnsnivåets relative høide i de forskjellige distrikter nogenlunde tilsvarende også i tidligere tider, da nevnte forhold med leie av ikke voksne tjenestegutter neppe var så utpreget som det i de siste år er blitt. En oversikt for tidsrummet 1875—1915 utarbeidet på grunnlag av fem-årsoppgavene viser nemlig et tilsvarende resultat. Ifølge denne stod blandt fylkene Vestfold, Aust-Agder og Telemark høiest med henholdsvis 128, 122 og 121, når landsgjennemsnittet for perioden 1870—1915 settes = 100; dernæs

	Tjenestegutter.			Tjenestejenter.		
	Hele året.	Sommerhalvåret.	Vinterhalvåret.	Hele året.	Sommerhalvåret.	Vinterhalvåret.
Landet	100	100	100	100	100	100
Østfold	116	109	121	131	120	140
Akershus	128	123	132	147	138	148
Hedmark	120	111	120	127	116	127
Opland	116	110	120	134	128	138
Buskerud	123	120	129	139	130	144
Vestfold	112	109	116	140	131	143
Telemark	139	125	140	141	129	143
Aust-Agder	115	116	118	112	112	108
Vest-Agder	103	103	101	101	101	95
Rogaland	95	96	92	104	104	102
Hordaland	89	90	86	87	92	83
Sogn og Fjordane	90	96	84	88	97	83
Møre	76	81	74	82	83	79
Sør-Trøndelag	85	88	80	85	88	82
Nord-Trøndelag	101	102	101	90	91	91
Nordland	87	88	84	62	66	61
Troms	89	87	85	65	70	59
Finnmark	90	90	80	70	73	66

hadde Buskerud 117, Østfold 115, Finnmark 114, Troms 109, Hedmark 105, Vest-Agder 105, Nordland 103, Nord-Trøndelag 100, Opland 94, Sør-Trøndelag 89, Rogaland 83, Møre 80, Hordaland 77 og Sogn og Fjordane 70. Den vesentligste forskjell er at Nord-Norge står relativt lavere i tjenerlønninger nu enn før, og at Oplandenes og Vestlandets lønninger relativt er steget.

For nøiere å belyse tjenerlønnens relative høide skal man meddele nogen opplysninger for de enkelte fogderier. Innen Østfold fylke varierer lønnen ikke så meget; Rakkestad fogderi har den høieste, Idd og Marker den laveste. Det samme har vært tilfellet også tidligere, ifølge oppgavene for 1870—1915. I Akershus har nu for tiden Nedre Romerike de laveste lønninger, mens de to øvrige fogderier står omtrent like. Tidligere var lønningene regelmessig høiest i Aker og Follo, lavest i Øvre Romerike.

Innen Hedmark fylke er det fogderiet av samme navn som har den laveste lønn for tjenestegutter, Vinger og Odal, Solør samt Sør-Østerdal de høieste. I sistnevnte distrikter har vel konkurransen med skogbruket virket til å øke lønnen. Sør-Østerdal har tidligere hatt betydelig høiere tjener-

lønninger enn de øvrige fogderier; nu står derimot Vinger og Odal høiest. I Hedmark fogderi har arbeidslønningene ved jordbruket fra gammel tid vært forholdsvis lave, noget som rimeligvis for en del skyldes husmannsvesenets store utbredelse i dette distrikt.

I Opland fylke har Valdres de høieste lønnsatser for tjenestegutter, noget som måskje skyldes at her festes guttene sjelden for mere enn halvåret, og da navnlig sommerhalvåret, hvorved den beregnede lønn for hele året blir forholdsvis høi. Det var i tiden omkring 1900 at lønningene her steg over de øvrige fogderiers i Opland; tidligere hadde lønningene i Hadeland og Land stått høiest. Nord-Gudbrandsdal har de laveste lønninger for både gutt og jente; det samme har vært tilfellet også tidligere.

I Buskerud fylke har Numedal og Sandsvær de høieste lønninger for gutt, Hallingdal for jente. Opgavene for 1870—1915 viser derimot at tjenesteguttenes lønn den gang regelmessig lå høiest i Ringerike og Buskerud fogderier, adskillig lavere i de to øvrige.

Av de to Vestfold-fogderier har Jarlsberg helt siden 1885 hatt noget høiere lønninger enn Larvik.

I Telemark fylke ligger tjenerlønningene i Telemark-fogderiene adskillig over de for Bamble. Tidligere har det vært motsatt hvad guttenes lønn angår, idet denne var høiest for Bamble, lavest for Øvre Telemark. Jentenes lønn derimot har både tidligere og nu stått høiest i Nedre Telemark.

Innen Aust-Agder fylke har lønningene både tidligere og nu stått høiere i Nedenes enn i Setesdal; forskjellen er ikke ubetydelig.

Innen Vest-Agder er det Mandal fogderi som har de høieste, Lister de laveste lønninger; så har vært tilfellet også tidligere.

I Rogaland står Jæren og Dalenes lønninger litt over Ryfylkes; det samme har vært tilfellet tidligere.

I Hordaland fylke har Hardanger og Voss de høieste lønninger; forskjellen i denne henseende er mere utpreget nu enn tidligere.

I Sogn og Fjordane har Sogn fogderi adskillig høiere lønninger enn Sunn- og Nordfjord; tidligere var forskjellen mindre fremtredende.

Innen Møre fylke står lønningene betraktelig høiere i Romsdal enn i de to andre fogderier; tidligere var forskjellen mindre utpreget.

I Sør-Trøndelag ligger lønningene særlig lavt for Fosen fogderi; tidligere var det Orkdal som gjennomgående hadde de laveste lønninger.

I Nord-Trøndelag ligger lønningene forholdsvis lavt i Namdal, mens dette distrikt tidligere (før 1910) hadde de høieste lønninger for gutter.

Innen Nordland fylke har Salta samt Lofoten og Vesterålen de høieste lønninger, nu som tidligere.

Til belysning av hvor sterkt lønnen varierer efter alder (og øvelse) kan meddeles at lønnen for gårdsgutter og faste gårdsarbeidere med kost

og løst pr. måned utgjorde i november 1923¹⁾ for gutter i 17—19 års alder 55 kr., i 20—24-års alder 76 kr. og i 25—54-års alder 89 kr. Lønnen for den eldste klasse ligger hele 62 pct. over den yngste klasses.

Tjenestejentenes relative lønn i de forskjellige fylker stiller sig dog omtrent som guttenes, uten at nogen tilsvarende aldersforskjell vites å ha gjort sig gjeldende.

Om tjenernes aldersforhold kan for øvrig opplyses efter folketellingenes opgaver at 50.5 pct. av tjenesteguttene i 1910 var under 20 år gamle; i 1920 var det samme tilfellet med 46.2 pct. Tjenestejentene var relativt eldre, idet kun 29 og 27 pct. var under 20 år henholdsvis i 1910 og 1920.

Hvad fjøsrøktere angår er det kun i de bedre jordbruksdistrikter med forholdsvis store bruk at særskilte sådanne forekommer mere almindelig. I størstedelen av landet utføres fjøsstellet av gårdens kvinner ved siden av annet arbeide. Ofte er det konen selv som steller, med nogen hjelp av døtrene, eller det er tjenestejenten som utfører stellet ved siden av sitt øvrige arbeide ute og inne. Også gårdens mannfolk deltar undertiden i dette arbeide.

Av de særskilte fjøsrøktere er de kvinnelige langt almindeligere enn mennene. Ofte er det gifte folk som påtar sig fjøsstellet ved de større bruk. Mannen er da den egentlige røkter, mens konen vesentlig er behjelpelig ved melkningen. Eller mannen kan stelle hestene og arbeide ved jordbruket, mens konen steller i fjøset. Sådanne gifte kreaturrøktere oppbærer gjerne ved siden av kontant lønn forskjellige naturalier, som fritt hus, ved, poteter, litt melk m. v., men holder sig da selv med kost.

På grunn av de nevnte forhold er det statistiske materiale forholdsvis tynt, idet der kun er kommet inn opgaver fra 140 herreder over mannlige røktere og ca. 340 herreder hvad budeier angår.

Årslønnen for fjøsrøktere er jo nokså høi, nemlig for de mannlige 45 pct. over tjenesteguttene og for de kvinnelige røktere 39 pct. over tjenestejentenes lønn. Denne forskjell beror ikke alene på at arbeidet i fjøset er nokså tungt, men også på at det er særlig ansvarsfullt og av inngripende betydning for landbrukernes hele økonomi.

Tilgangen på fjøsrøktere har gjerne vært knapp, ikke minst i de siste år. På dette område er der ikke tale om nogen arbeidsløshet; tvertimot meldes der fra flere distrikter at fjøsrøktere ikke er å få, idet de øvrige gårdsarbeidere nødtvungent må utføre fjøsstellet. Dette forhold har da også gitt sig utslag i lønnsbevegelsen, idet røkternes lønn har holdt sig noget bedre oppe enn tjenernes, således at forskjellen mellom disse to arbeidsformers lønn nu er adskillig større enn f. eks. i 1915/16, da den for mannlige røktere

¹⁾ Ifølge opgaver fra kretssykekassene i gjennemsnitt for en rekke bygder. Se Norges Off. Stat., VII, 119, s. 10.

lå 28 pct. over tjenesteguttene og for de kvinnelige 23 pct. over tjenestjentene, mot nu henholdsvis 45 og 39 pct.

Fjøsørøkernes relative lønninger i de forskjellige distrikter følger i det hele tjenernes. De er størst på Østlandet og Oplandene, minst på Vestlandet, i Trøndelagen og Nord-Norge.

For øvrig henvises til tabell 2.

2. Dagarbeidere.

Blandt de herunder opførte arbeider er der flere ved hvilke akkordavtaler spiller en fremtredende rolle. Dette gjelder først og fremst grøfting, som oftest betales etter akkord, dernæst skogsarbeide. Gråstensmuring og tømmermannsarbeide betales også ofte etter akkord. De i skjemaene opførte daglønninger er for den slags arbeider visstnok undertiden en angivelse av hvad akkordarbeidere gjennemsnittlig tjener pr. dag.

Mangesteds stipuleres arbeidsgodtgjørelsen ikke pr. dag, men pr. time, og dagsprisen er da utregnet etter et middels antall timer pr. dag. Det er vel navnlig industriens lønningsmåte som slik holder på å vinne innpass i landbruket. For øvrig er jo denne foreteelse et sidestykke til den omdannelse som foran er påvist for tjenerforholdenes vedkommende.

Innflydelse på den stipulerte daglønn har det hvorvidt avtalen gjelder overenskomst med tilfeldige arbeidere (nogen få dagers eller ukers arbeide av gangen på samme sted) eller med mere faste arbeidere (flere ukers eller måneders uavbrutt arbeide på samme sted). I regelen vil det være så at det mere tilfeldige arbeide lønnes litt høiere enn det faste. Forskjellen er oftest oppgitt til omkring 1 kr. pr. dag. Fra en mengde distrikter angis det dog at der ingen eller ingen nevneverdig forskjell forekommer i lønssatsene etter arbeidets ulike varighet.

De mere faste dagarbeidere forekommer overveiende i de bedre jordbruksdistrikter, mens de mere tilfeldige arbeidere er relativt tallrike i distrikter hvor jordbrukets behov for leiet arbeidskraft er mindre fremtredende. Den forholdsvis lave daglønn onnerstider for Oplandene og Trøndelagen tør således ialfall delvis skyldes den omstendighet at det mere faste dagarbeide her er mere dominerende enn på de fleste andre steder.

For dagarbeidere i sommerhalvåret stiller lønningene sig lave i Oplandene og Trøndelagen, derimot betydelig over landsgjennemsnittet i Aust- og Vest-Agder samt Rogaland. Fylkene Buskerud, Vestfold, Telemark, Aust- og Vest-Agder samt Rogaland danner et sammenhengende område med forholdsvis høi daglønn i denne årstid. Det samme har vært tilfellet også tidligere, hvilket fremgår av femårsopgavene for tidsrummet 1875—1915.

Til nærmere belysning av daglønningens vekslinger skal man meddele nogen opplysninger for de enkelte fogderier.

Innen Akerhus fylke varierer lønnen ikke så lite, idet navnlig Aker og Follo har adskillig større daglønner enn de øvrige distrikter, noget som har vært tilfellet fra gammel tid.

Hedmark fylke. Hedmark fogderi har de laveste, Østerdal de høieste lønninger.

Opland fylke. Hadeland og Land samt Valdres har de høieste lønninger, Nord-Gudbrandsdal de laveste; det samme har vært tilfellet også tidligere.

Buskerud fylke. Tidligere stod Hallingdal lavest hvad daglønner angår; det samme gjelder fremdeles undtagen for arbeide i slått og skur, som betales særlig høit her. De laveste lønninger kan i det hele Ringerike opvise.

Daglønningen i Vestfolds to fogderier skiller sig ikke så meget; det samme har også tidligere vært tilfellet.

I Telemark fylke ligger lønnen for menn høiere i Bamble enn i Telemark-fogderiene, mens lønnen for kvinner forholder sig motsatt.

Aust-Agder fylke. Setesdal har de høieste lønninger for menn i slått og skur samt i almindelighet for kvinner.

I Vest-Agder står alle lønnsatser såvel for menn som kvinner høiere i Lista enn i Mandal fogderi. De eldre opgaver viser motsatt forhold hvad menn angår.

Rogaland fylke. Lønningene for både menn og kvinner er større for Jæren og Dalene enn for Ryfylke; det samme har vært tilfellet også tidligere.

Hordaland fylke. Sunnhordland opviser de laveste lønninger for såvel menn som kvinner, Nordhordland de høieste. Det samme har vært tilfellet tidligere.

Sogn og Fjordane fylke. Sogn har de høieste lønninger for menn i slått og skur samt i sin almindelighet for kvinner. De eldre opgaver, som ikke skiller mellom arbeidernes art, viser ingen slike forskjelligheter.

Møre fylke. Lønningene er avgjort høiest både for menn og kvinner i Sunnmøre, lavest i Nordmøre; det samme har vært tilfellet også tidligere.

Sør-Trøndelag fylke. Her er lønningene nokså ensartede. Tidligere var forskjellen litt større, med Gaudal høiest og Orkdal lavest.

Nord-Trøndelag fylke. Namdal har de høieste lønninger for menn, de laveste for kvinner, mens Stjør- og Verdal har de laveste for menn, de høieste for kvinner. De eldre opgaver viser et lignende forhold.

Nordland fylke. Lofoten og Vesterålen har de høieste lønninger for menn; forskjellen er dog mindre fremtredende enn tidligere. De laveste lønninger for menn både tidligere og nu kan Nord-Helgeland opvise.

For gråstensmuring og tømmermannsarbeider er lønnen høiest på Østlandet, lavest på Vestlandet og i enkelte distrikter i Trøndelagen og Nord-Norge.

Grøfting betales høiest på Østlandet, lavest på Vestlandet og i Møre fylke. Også for skogsarbeide stiller det relative prisnivå sig på tilsvarende vis.

Lønnsatsene for kvinner utgjør gjennomsnittlig litt over 60 pct. av mennenes; tidligere var denne pct. lavere. Kvinnenes avlønning såvel i tjenerforhold som ved dagarbeide har nemlig holdt sig bedre oppe i de siste år enn mennenes. Settes mennenes lønn (på arbeidsgivernes kost) = 100, utgjorde kvinnenes lønn:

	1915/16	1923/24
I våronnen	51.8	60.1
- slåttonnen	51.9	59.7
- skuronnen	57.0	64.5
Ellers, sommer	49.8	59.9
Vinter	56.4	62.5
Tjenestejenter	51.7	65.5

Forskjellen er særlig stor hvad tjenerforholdet angår.

I det foregående er påvist at arbeidslønningene varierer betraktelig fra distrikt til annet, likeledes at der i årenes løp er inntrådt forskyvninger i det relative prisnivå distriktene imellem¹⁾.

Det fremstiller sig da som et viktig spørsmål: hvilke faktorer er det som vesentlig har grepet bestemmende inn ved denne prisdannelse.

Spørsmålet er vanskelig å besvare. De prisdannende faktorer er nemlig ikke å søke alene innen bedriften selv, men like så meget utenom.

Enn videre er landbrukets kår meget forskjellige i de forskjellige deler av landet, noget som har satt sitt preg på de forhold som i nærværende arbeide omhandles. Behovet for leiet arbeidshjelp faller høist ulike, og de arbeidsformer hvorunder behovet dekkes veksler, dels som en følge av behovets forskjellighet, dels av andre lokale årsaker. Dette innvirker igjen på opgavens art, idet disse ikke blir ganske likeartede for de forskjellige distrikter.

Blandt faktorer utenfor landbruket som i denne henseende gjør sin innvirkning gjeldende må i første rekke nevnes den konkurransen på arbeidsmarkedet som bevirkes fra næringer utenom landbruket. Denne konkurransen arter sig høist ulike i de enkelte distrikter og til forskjellige tider. Gjennomgående er den blitt stadig mere følbar eftersom de andre næringsveier, navnlig da industrien, har utviklet sig, og eftersom arbeidsklassen gjennom kommunikasjonenes utvikling, stigende opplysning m. v. er blitt mere frigjort.

Under omtalen av de enkelte distrikters lønnsnivå er leilighetsvis nevnt nogen av de faktorer som antas å ha vært virksomme ved prisdannelsen. Her skal man forsøke å gi en kort generell oversikt.

¹⁾ Det materiale som her er benyttet er delvis bearbeidet for en undersøkelse om arbeidslønnens utvikling i Norge, som jeg har under forberedelse.

Foran er nevnt at tjenerlønnens og daglønnens relative høide i de forskjellige distrikter ikke faller sammen. Dette vil nærmere fremgå av nedenstående tabell:

Bygdene fylkesvis.	Relative lønninger.			
	Årslønn for tjenere.		Daglønn i sommerhalvåret (onnerstider og ellers).	
	Gutter.	Jenter.	Menn.	Kvinner.
Østfold	116	131	100	217
Akershus	128	147	107	110
Hedmark	120	127	95	100
Opland	116	134	86	95
Buskerud	123	139	111	106
Vestfold	112	140	117	120
Telemark	139	141	105	106
Aust-Agder	115	112	117	106
Vest-Agder	103	101	116	108
Rogaland	95	104	108	113
Hordaland	89	87	101	99
Sogn og Fjordane . . .	90	88	96	99
Møre	76	82	88	92
Sør-Trøndelag	85	85	86	99
Nord-Trøndelag	101	90	89	93
Nordland	87	62	93	81
Troms	89	65	103	86
Finnmark	90	70	132	104
Rikets bygder	100	100	100	100

Tjenerløningene står høiest hovedsakelig i de beste jordbruksdistrikter, hvorimot daglønnens relative høide viser en noget annen fordeling. Dette skyldes hvad tjenerløningene angår visstnok delvis det omtalte forhold med leie av særlig unge tjenestegutter, en praksis som navnlig finner sted i de mindre utpregede jordbruksdistrikter, hvor fiske, skogbruk og andre næringer ofte konkurrerer sterkt med jordbruket om arbeidskraften.

Når på den annen side daglønnen i flere av de beste jordbruksdistrikter står relativt lavt, skyldes det visstnok for en del den omstendighet at dagarbeidet her har en mere varig karakter, mot i andre distrikter, hvor dagarbeidet er mere kortvarig og besørget av mere tilfeldige arbeidere, noget som betinger en høiere lønn, navnlig i onnerstider. Herpå har man

typiske eksempler i de høie lønninger man i mange fjellbygder må betale til dagarbeidere i slåttonnen og skuronnen.

De nevnte forskjelligheter i det relative lønnsnivå mellom årslønn og daglønn må således antas for en del å skyldes at oppgavene ikke er likeartede, idet på den ene side aldersforskjell spiller inn hvad tjenesteguttene angår, og på den annen side arbeidets varighet, dets karakter av mere eller mindre fast eller varig.

Ved siden herav har forskjellige forhold såvel innenfor som utenfor jordbrukets bedrift øvet innflydelse ved prisdannelsen.

Hvad jordbrukets indre forhold angår er det langt fra tilfellet at de distrikter som har de beste betingelser for denne næring også har de høieste lønninger. Forholdet er nærmest omvendt. Således har lønningene i Hedmark fogderi fra gammel tid vært lave, lavere enn i fylkets øvrige distrikter og adskillig lavere enn gjennomsnittlig for landet. Ringerike har hatt de laveste lønninger av samtlige fogderier i Buskerud fylke; lønningene i Toten ligger lavere enn de for Hadeland og Land samt Valdres o. s. v.

Årsakene til dette forhold kan være flere. Således kan nevnes at der i omhandlede distrikter oftest ikke forekommer egentlig nogen skarp konkurranse på arbeidsmarkedet mellom jordbruk på den ene side og de øvrige næringsveier på den annen. Men den vesentligste årsak tør være disse distrikters særlige arbeiderforhold. Husmannsvesen i forbindelse med full arbeidsplikt er fra gammel tid utbredt i disse distrikter. Husmennes naturalavlønning, deres egenproduksjon, skaper et interessefellesskap med arbeidsgiveren og binder dem til stedet med inderlige og varige bånd. Husmennes sønner og døtre, vant til arbeide på gården fra barnsben, rekrutterer tjenerstanden, for senere å gå over til daglønners eller til slutt i husfolkens klasse. Riktignok har husmannsstanden avtatt sterkt, og dette har for en del omformet arbeiderforholdene, ikke alltid i heldig retning. Innskrenkning i naturallønnen fører til en undergravning av interessefellesskapet mellom arbeidsgiver og arbeider. Den undergraver enn videre landbruksarbeiderens egenproduksjon, som utgjør det store fortrin hans stilling har fremfor f. eks. industriarbeideren. En overgang fra jordbrukende husmenn til inderster o. a. jordløse arbeidere må derfor anses mindre heldig. Nu er forholdet heldigvis det at mange forhenværende husmenn og andre jordbruksarbeidere i nyere tid er blitt selveiere, og altså fremdeles er jordbrukende, og da er jo intet tapt, men forhåpentlig meget vunnet.

Nærheten av et større avsetningsmarked og heldige avsetningsforhold i det hele tatt hever jo jordbrukets rentabilitet og vil derved kunne innvirke også på arbeidslønnen. Således ser vi at lønningene innen Akershus fylke fra gammel tid regelmessig er høiest i Aker og Follo; dernæst følger Nedre Romerike og til slutt Øvre Romerike, som ligger lengst vekk fra det store avsetningssted og har de laveste lønninger. Innen Telemark fylke har man

en lignende rekke med synkende lønninger: Bamble—Nedre Telemark—Øvre Telemark, dog mindre utpreget i nyere tid. Innen Opland fylke har man: Toten—Sør-Gudbrandsdal—Nord-Gudbrandsdal. Enn videre: Ringerike—Hallingdal, Nedenes—Setesdal m. fl.

Innen enkelte avsidesliggende distrikter med vanskelige produksjonsforhold i det hele tatt foreligger der omstendigheter som gjør at arbeidslønnen til visse tider blir særlig høi. I fjellbygder og lignende distrikter faller tiden for innhøstningen særlig knapp. Dette har sin vesentligste årsak i at der til slåtten trenges særlig lang tid. Da der i regelen på slike steder er rikelig havnegang for alle de kreaturer som kan vinterfores og mere til, gjelder det meget om å samle mest mulig fôr. Der høstes derfor alle steder hvor råd er, både på innmark, i utmark og på fjellet. At det under dette arbeide er særdeles ønskelig å få leiet arbeidshjelp sier sig selv. Men da tilgangen på ledige arbeidere til slike tider jo er minimal, stiger arbeidsprisen sterkt, særlig for det mere tilfeldige arbeide. Som steder hvor dagarbeide for menn og kvinner er særlig godt betalt i slåttonnen og skuronnen kan nevnes Nord-Østerdal, Valdres, Hallingdal, Setesdal og Øvre Telemark.

Blandt de utenfor jordbruket liggende faktorer som er virksomme ved prisdannelsen har man foran nevnt den konkurranse på arbeidsmarkedet som de andre næringer fremkaller. Fiskeri, skogbruk og industri er de tre store næringsgrupper som i denne henseende øver størst innflydelse.

Konkurranse mellom fiskeri og jordbruk sies flere steder å ha bevirket økte lønnssetter for det siste. En slik innvirkning synes å ha gjort sig gjeldende, f. eks. når Namdal har de høieste lønninger innen Nord-Trøndelag, Lofoten og Vesterålen innen Nordland og Hammerfest fogderi innen Finnmark fylke. Enkelte fiskeridistrikter utviser for de siste år relativt lavere lønninger, noget som vel skyldes dårlige konjunkturer for denne bedrift, således f. eks. Fosen.

Hvor skogdriften konkurrerer sterkt med jordbruket vil dette innvirke på lønnsnivået. Så synes å ha vært tilfellet ved prisdannelsen for Østerdal og delvis for Solør, Vinger og Odal, hvor lønningene er forholdsvis høie.

Industriens innflydelse på lønnsnivået også hvad angår landbruksarbeidet gjør sig mere og mere gjeldende. Virkningene faller dog mere spredt, likesom styrken av samme veksler efter konjunktorene, hvorfor de vanskelig kan påvises i oppgavene for større distrikter. Den foran påviste forskjell i lønnsnivået efter avstand fra de større avsetningsmarkeder skyldes nok også til dels en øket konkurranse med industrien jo nærmere man kommer byer og andre større avsetningsmarkeder.

Det aller meste arbeide i landbruket utføres på arbeidsgiverens kost. Dette er i sin helhet tilfellet hvad tjenerne angår og i sin almindelighet med dagarbeiderne. Arbeide på egen kost er som regel akkordarbeide, lite av det øvrige arbeide utføres på egen kost.

Hvilken verdi man tillegger kost og losji vil fremgå ved å sammenholde oppgavene over den lønn som utbetales ved arbeide på egen kost og ved arbeide på arbeidsgiverens kost. Den således fremkomne differanse har man her betegnet som «kostdagsverdi». Det er dog å merke at denne ikke uttrykker en bestemt avgrenset naturalydelse. Enkelte som arbeider på arbeidsgiverens kost har bare kost, andre har både kost og losji, og man skulde derved vente en forskjell i vurderingen av denne naturalydelse. Nogen slik forskjell synes dog ikke å være tilstede. Kostdagsverdien synes å være vurdert til det samme beløp for såvel de arbeider ved hvilke arbeiderne må antas også å ha losji som ved de arbeider ved hvilke man erfaringsmessig vet at arbeiderne ofte bor hjemme, selv om de har kost hos arbeidsgiveren. I virkeligheten tillegges det eventuelle losji liten betydning da mange arbeidere på daglønn har eget hjem og ingen direkte økonomisk fordel opnår av å ha losji hos arbeidsgiveren.

Tabell 8 angir «kostdagsverdien» for de lønnskategorier for hvilke man har oppgaver over daglønn på egen kost og på arbeidsgiverens kost. For 1923/24 varierer kostdagsverdien for menn mellom kr. 2.30 ved almindelig gårdsarbeide og kr. 2.70 pr. dag ved skogsarbeide. Ved det sistnevne arbeide virker det vel fordyrende at der ofte kreves «utnisting», det vil si mat må medbringes til arbeidsstedet, ofte for lengere tid av gangen. Kostdagsverdien for kvinner ligger ca. $\frac{1}{3}$ under den for menn.

Tabell 9 angir kostdagsverdien for 1923/24 fylkesvis. Kostdagsverdien ligger forholdsvis høit på Østlandet og i Telemark fylke, lavt i kystdistriktene fra Hordaland og nordover.

Sammenholder man disse funne kostdagsverdier med de ved Selskapet for Norges Vels driftsundersøkelser regnskapsmessig funne kostutgifter i jordbruket, viser der sig god overensstemmelse. Gjennomsnittlig for alle regnskap for året 1922/23 (det siste år de er beregnet for) utgjorde kostutgiftene kr. 2.49 pr. voksen mann pr. dag, mens nærværende undersøkelse for samme år viser en gjennomsnittlig kostdagsverdi for menn av kr. 2.55. De stemmer enn videre overens i at Østlandet utviser den største kostverdi, Vestlandet en relativt lav.

De voldsomme forrykkelser i arbeidslønningene som tok sin begynnelse under krisetiden, og som for en vesentlig del skyldes pengerepresentativets sviktende verdi, har medført en viss usikkerhet i lønssatsene, ikke minst under den fallende konjunktur som nu er inne. «Alle lønninger synes å variere mere enn før», meldes der fra forskjellige distrikter. Særlig gjelder vel dette arbeidernes lønnsforlangender. «Nogen holder sig til jobbetidens lønninger, andre er rimeligere,» heter det; «man er kommet inn i et uføre, ti somme tar meget for dagen, andre mindre,» meldes der fra Vestlandet.

Men det prisnivå for arbeidslønningen som nu, under nogen usikkerhet,

holder på å danne sig finner landmennene jevntover å være så vidt høit at det vil vanskeliggjøre, for ikke å si umuliggjøre, en lønnsom drift.

Til nærmere belysning av dette spørsmål kan det være ønskelig å undersøke hvorledes lønnsatsene står i forhold til prisene på andre viktige produksjonsmidler samt i forhold til produktprisene. Man må da gå tilbake til tiden før krigen, idet prisstigningen under krigen ikke inntraff samtidig for arbeidspriser og produkter; arbeidslønnens stigning kom senere enn produktenes.

For å kunne foreta en sammenligning på grunnlag av prisforholdene før krigen har man beregnet den midlere arbeidslønn for femårsperioden 1909—1913, idet man har gått ut fra den lønnsstigning som Byrådet har konstatert fant sted fra 1910—1915.¹⁾

I middel for de 20 lønnsgrupper for menn blir relativtallet år 1923—24 ved denne beregning 259 med svingning fra 241 til 278, og for kvinner 303 med svingning fra 275 til 371, når lønningene for femåret 1909/10—1913/14 settes = 100. Relativtallet for de viktigste grupper av produkter og produksjonsmidler beregnet på samme vis stiller sig slik:

Korn	247	Egg	276
Poteter	274	Meieriprodukter . .	336
Kjøtt	297	Kraftfôr	224
Flesk	223	Kunstgjødsel . . .	186

For menn ligger således relativtallet for lønninger gjennomgående under relativtallet for de fleste produktgrupper i forhold til femåret før krigen, for kvinner ligger de avgjort over.

Dette forhindrer dog ikke at de nuværende lønnsatser for landmennene kan føles mere trykkende enn tilfellet var før krigen. Der er flere omstendigheter som bidrar hertil, ikke minst at beskatningen i de mellemliggende år er steget overordentlig, og nu er blitt en yderst trykkende byrde i de fleste distrikter.

For øvrig er det jo en kjent sak at arbeidslønnen i landbruket avhenger ikke alene av bedriftens indre forhold, men også av utenfor liggende årsaker. Disse siste har sikkerlig vært avgjørende hvad angår den stigning i landarbeidernes lønn som de siste desennier kan opvise. Lønnsstigningen står i sammenheng med den tilbakevirkning som den samlede utvikling av hele landets arbeiderstand — dens større bevegelighet, større arbeidsanledning ved mange slags bedrifter, muligheten av utvandring m. v. — utøver også på den ved landbruket tilbakeblivende del av arbeiderstanden.

Konkurransen med andre næringer er det især som driver arbeidslønningene ved landbruket opover og holder dem i en høide som føles trykkende for arbeidsgiveren. Industrielle bedrifter formår å deprimere arbeids-

¹⁾ Se herom Arbeidslønnen i jordbruket 1922—23 utgitt av Selsk. for Norges Vel.

livet i de omgivende grender og bygder. Offentlige arbeider som vei- og jernbaneanlegg likeså. Skogbrukets og fiskerienes innflydelse i denne henseende er foran omhandlet. For kvinnenes vedkommende er det huslig arbeide utenom landbruket som øver størst tiltrekning; navnlig tar mange ut som hushjelp i byhusholdninger. Disse forhold fremheves særdeles ofte i skjemne som årsak til arbeidslønnens stigning og mangel på arbeidere.

Dette er jo allerede en gammel klage. Gjennem flere desennier har den lydt fra våre bygder, og til enkelte tider har tilstandene vært verre enn nu. Folkestrømmen har gått fra landbruk til andre næringer, geografisk sett oftest fra bygdene til byene. Årsakene er vesentlig av økonomisk art. Det gjelder om slike strømminger i folkehavet at de beveger sig fra egne og næringer med høiere økonomisk trykk til andre med lavere trykk, og bevegelsen foregår ad linjen for den minste motstand. Men motstanden representeres vesentlig av avstandene, og disse overvinnes mere og mere gjennom kommunikasjonens store utvikling, som har bragt en tidligere ukjent bevegelighet over arbeiderklassen.

Det er dog et spørsmål om ikke dette arbeiderklassens syn på eller følelse av trykk, tyngsel og bundethet i landbruket og forventningene om lettelser og forbedringer utenom for en del beror på et feilsyn.

Nu er det visstnok så at de lønninger som tilbys av næringsdrivende o. a. utenom landbruket i regelen er større enn de som landmennene evner å stipulere.

Sakkyndige iakttagere har konstatert at visstnok kan den ugifte, unge arbeider finne et høiere utkomme i byer og industriområder enn ved landbruket, hvorimot en arbeiderfamilie med barn ved overgang fra landarbeide til ulært industrielt arbeide i mange tilfelle ikke forbedrer, men forverrer sin stilling. Familiens vekst gjør det økonomiske trykk større for arbeideren i byen; utgiftene til mat og klær stiger, likesom det faller stadig vanskeligere å finne tjenlig bolig. Noget anderledes er det på landet. Hvert barn utgjør en tilvekst i arbeidskraft i arbeiderens egen lille bedrift. Det er landbruksarbeiderens egenproduksjon som utgjør det store fortrin hans stilling har fremfor f. eks. industriarbeiderens.

Landarbeideren behøver ikke nettop å ha fått oplatt jord og plass av arbeidsherren, han behøver ikke nettop å være husmann, han kan være selveier. I nyere tid er det blitt mere og mere almindelig at den gifte landarbeider eier et lite bruk.

Hvad de kvinnelige arbeidere angår er f. eks. lønnen for tjenestepiker i byene ikke synderlig større enn i bygdene. Efter opgaver for november 1923 lå lønnen i byene ca. 10 pct. over de for bygdene.¹⁾ Alle ting tatt i

¹⁾ Se Norges Off. Statistikk VII, 119, s. 7 og 15.

betraktning synes da den lønn tjenestejenten i bygdene oppebærer å måtte bli mere tilstrekkelig eller drøiere enn den hennes kollega i byen mottar.

Fra de forskjellige distrikter klages der over at arbeidsforholdene er vanskelige, og at denne vanskelighet ikke så meget ligger i mangelfull tilgang på arbeidere som i at disse stiller lønnsfordringer som jordbrukerne ikke finner det regningssvarende å gå med på. Derfor fremholdes det så sterkt fra de forskjellige distrikter at man søker å greie sig med minst mulig leiet hjelp. Herunder legges der visstnok i øket grad beslag på gårdbrukernes barn, navnlig sønnene. Folketellingens opgaver viser at dette er tilfellet. I 1900 var der 41 600 hjemmehørende sønner over 15 år som hjalp til ved jordbruket, i 1910 var tallet steget til 51 200 og i 1920 til 65 200 for riket.

I denne forbindelse vil det ikke være uten interesse å kunne belyse hvilken rolle gårdbrukerens og hans families arbeide spiller, sammenholdt med den leiede arbeidshjelp. Nedenstående opgaver omfatter den mannlige arbeidskraft ved jordbruk og fedrift.

Efter folketellingen 1920 fantes der i rikets bygder av mannlige personer over 15 år knyttet til nevnte næring:

Gårdsbestyrere o. l.	2 213
Tjenere (herunder sveisere)	17 608
Husmenn	7 252
Andre faste landbruksarbeidere	6 752
Løsarbeidere m. v.	13 127

I alt lønnet arbeidshjelp 46 952 = 19.6 pct.

Gårdbrukere og småbrukere. . . . 127 869

Hjemmev. sønner og slektninger . 65 114

192 983 = 80.4 %

I alt 239 985 = 100.0 pct.

Efter dette skal altså vel fire femtedeler av arbeidet ved jordbruk og fedrift utføres av brukerne selv og deres voksne sønner, og alene knapt en femtedel ved leiet arbeidshjelp. Beregningen er misvisende, navnlig forsåvidt den ikke tar hensyn til alle de jordbrukere som ikke har jordbruk for egen regning som hovederhverv. Arbeidet ved disse eiendommer, som fortrinnsvis består av ganske små bruk, må antas kun for en ringe del å utføres ved leiet hjelp. På den annen side må tas i betraktning at mange arbeidere er delvis sysselsatt med dagarbeide o. l. ved jordbruk og fedrift, uten at de opføres som landbruksarbeidere, idet de har annet hovederhverv. Dette er således tilfellet med den tallrike klasse skogsarbeidere, hvorom mere nedenfor.

Disse opplysninger stemmer godt overens med hvad der fra de fleste distrikter fremheves så sterkt ved bemerkninger på arbeidslønningens skje-maer, nemlig at man greier sig uten nevneverdig leiet arbeidshjelp. I mange bygder finnes der overhodet ingen tjenestegutt, og på yderst få steder spiller

disse en større rolle ved dekkelse av arbeidsbehovet. De øvrige leiede arbeidskarer er ikke synderlig tallrikere. Husmennene, som i foranstående oversikt samtlige er opført blandt landbruksarbeiderne, arbeider kun delvis hos gårdbrukerne.

Arbeidsstokken ved jordbruket er minsket gjennom de siste tiår. I 1890 utgjorde de leiede arbeideres antall, menn og kvinner, over 120 000, i 1900 var der snaut 100 000 og i 1920 noget over 70 000. Opgavene er dog ikke helt sammenlignbare; navnlig er tallet for 1890 for høit, idet en annen klassifikasjon den gang benyttedes.

En klasse av landbruksarbeidere er det dog hvis antall er øk et sterkt i samme tid, nemlig skogsarbeiderne. Disses antall var i 1890 snaut 10 000, i 1900 var det 16 400, men i 1920 30 000.

Da skogsarbeidet hovedsakelig faller inn høst og vinter, har disse folk anledning til å ta sysselsettelse ved jordbruket nettop i denne bedrifts mest arbeidstrengende tid — onnetidene. Herigjennem får jordbruket i mange, distrikter en erstatning for den foregåtte reduksjon i den faste arbeidsstokk.

For øvrig er det jo kjent at innførelse av arbeidsbesparende maskiner, innførelse av lettvintere økonomihus, sløifning av arbeidsødende utmarks-høstning m. v. i betraktelig grad har minsket arbeidsbehovet ved jordbruket.

På den annen side har jo en større intensitet i jordbruket etterhånden gjort sig gjeldende, ialfall innen visse distrikter. Man har dog et inntrykk av at denne økte intensitet mere har gitt sig utslag som kapitalintensitet enn som arbeidsintensitet, en utvikling som nok tør være adskillig påvirket av de vanskelige arbeidsforhold innen landbruket.

Det Statistiske Centralbyrå, Kristiania 1 juni 1924.

Gunnar Jahn.

S. Skappel.

II. Tabeller.

Tabell 1. Årslønn for tjenere uten annen naturallønn enn kost og losji.

a. Gjennomsnitt for landet.

Foruten kost og losji ydes der i kontant lønn:	Tjenestegutter.			Tjenestejenter.		
	Hele året.	Sommerhalvåret.	Vinterhalvåret.	Hele året.	Sommerhalvåret.	Vinterhalvåret.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Driftsåret 1915—16 .	391	242	159	202	120	91
— 1916—17 .	511	310	224	349	144	113
— 1917—18 .	694	423	307	328	192	153
— 1918—19 .	963	583	431	450	263	214
— 1919—20 .	1 201	730	529	613	348	288
— 1920—21 .	1 355	807	598	703	400	328
— 1921—22 .	1 120	674	456	640	367	294
— 1922—23 .	880	525	366	562	318	260
— 1923—24 .	811	482	348	531	299	247

Relativ lønnsstigning. Lønnen i driftsåret 1915—16 = 100.

Driftsåret	1915—16	1916—17	1917—18	1918—19	1919—20	1920—21	1921—22	1922—23	1923—24
—	100	131	177	246	307	347	286	225	207
—	100	128	175	241	302	333	279	217	199
—	100	141	193	271	333	376	287	230	219
—	100	123	162	223	303	348	317	278	263
—	100	120	160	219	290	333	306	265	249
—	100	124	168	235	316	360	323	286	271

b. Bygdene fylkesvis 1923—24.

Landet	811	482	348	531	299	247
Østfold	944	524	420	696	360	345
Akershus	1 040	595	460	783	414	365
Hedmark	973	533	419	676	347	313
Opland	938	531	418	709	383	340
Buskerud	995	577	450	739	388	355
Vestfold	910	525	404	746	393	354
Telemark	1 130	601	488	748	385	352
Aust-Agder	931	560	412	597	336	267
Vest-Agder	832	496	350	535	303	235
Rogaland	767	464	319	550	312	251
Hordaland	722	436	301	464	276	206
Sogn og Fjordane	730	463	293	466	291	205
Møre	619	392	257	434	248	196
Sør-Trøndelag	691	426	280	449	262	202
Nord-Trøndelag	817	494	353	478	271	226
Nordland	708	426	292	330	196	151
Troms	720	420	295	343	210	145
Finnmark	726	434	279	373	219	162

Tabell 2. Årslønn for fjøsrøktene uten annen naturrallønn enn kost og losji.

a. Gjennemsnitt for landet.

Foruten kost og losji ydes der i kontant lønn	Mannlige fjøsrøktene			Kvinnelige fjøsrøktene.		
	Hele året.	Sommerhalvåret.	Vinterhalvåret.	Hele året.	Sommerhalvåret.	Vinterhalvåret.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Driftsåret 1915—16	504	262	260	249	137	125
— 1916—17	517	331	318	328	178	166
— 1917—18	856	445	437	440	238	229
— 1918—19	1 298	665	649	626	325	307
— 1919—20	1 553	787	778	810	432	413
— 1920—21	1 926	1 015	959	984	532	502
— 1921—22	1 572	834	779	893	488	449
— 1922—23	1 271	659	616	809	427	400
— 1923—24	1 180	598	579	738	397	377

Relativ lønnsstigning. Lønnen driftsåret 1915 - 16 = 100.

Driftsåret 1915—16	100	100	100	100	100	100
— 1916—17	103	126	122	132	130	133
— 1917—18	170	170	168	177	174	183
— 1918—19	258	254	250	251	237	246
— 1919—20	302	300	299	325	315	330
— 1920—21	382	387	369	395	388	402
— 1921—22	312	318	300	359	356	359
— 1922—23	252	252	237	325	312	320
— 1923—24	234	228	223	296	290	302

b. Bygdene fylkesvis 1923—24.

Landet	1 180	598	579	738	397	377
Østfold	1 248	642	633	991	503	501
Akershus	1 383	687	686	1 139	567	572
Hedmark	1 370	661	660	953	475	460
Opland	1 197	567	553	985	506	498
Buskerud	1 420	696	717	1 015	523	508
Vestfold	1 241	607	601	1 108	566	557
Telemark	1 133	600	533	868	431	430
Aust-Agder	1 100	563	538	736	368	347
Vest-Agder	1 033	475	475	717	343	343
Rogaland	1 075	-	-	666	329	314
Hordaland	825	500	375	582	318	255
Sogn og Fjordane	-	-	-	521	319	271
Møre	767	393	373	551	283	278
Sør-Trøndelag	883	520	414	612	337	286
Nord-Trøndelag	960	485	465	631	329	329
Nordland	-	-	-	469	234	232
Troms	712	400	425	427	243	222
Finmark	-	-	-	477	260	257

Tabell 3. Daglønn i sommerhalvåret for gårdsarbeide på arbeidsgiverens kost.

a. Gjennemsnitt for landet.

	Menn.				Kvinner.			
	I vår- onnen.	I slått- onnen.	I skur- onnen.	Ellers.	I vår- onnen.	I slått- onnen.	I skur- onnen.	Ellers.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Driftsåret 1915—16	2.51	2.95	2.49	2.37	1.30	1.53	1.42	1.18
— 1916—17	3.33	3.89	3.35	3.19	1.71	1.95	1.85	1.57
— 1917—18	4.80	5.60	4.85	4.50	2.39	2.73	2.65	2.18
— 1918—19	6.64	7.41	6.73	6.13	3.32	3.78	3.86	3.09
— 1919—20	7.88	9.00	7.78	7.32	4.17	4.68	4.43	3.72
— 1920—21	8.71	9.88	8.83	8.11	4.60	5.13	4.93	4.14
— 1921—22	7.04	7.90	6.87	6.38	3.91	4.40	4.19	3.54
— 1922—23	5.45	6.13	5.35	4.93	3.25	3.67	3.48	2.97
— 1923—24	5.01	5.75	5.02	4.61	3.01	3.43	3.24	2.76

Relativ lønnsstigning. Lønnen i driftsåret 1915—16 = 100.

Driftsåret 1915—16	100	100	100	100	100	100	100	100
— 1916—17	133	132	135	135	132	127	130	133
— 1917—18	191	190	195	190	184	178	187	185
— 1918—19	265	251	270	259	255	247	272	262
— 1919—20	314	305	312	309	321	306	312	315
— 1920—21	347	335	355	342	354	335	347	351
— 1921—22	280	268	276	269	301	288	295	300
— 1922—23	217	208	215	208	250	240	245	252
— 1923—24	200	195	202	195	232	224	228	234

b. Bygdene fylkesvis 1923—24.

Landet	5.01	5.75	5.02	4.61	3.01	3.43	3.24	2.76
Østfold	5.30	5.56	5.02	4.60	3.69	3.79	3.63	3.48
Akershus	5.57	5.70	5.47	4.98	3.46	3.48	3.57	3.19
Hedmark	4.84	5.34	4.89	4.32	3.05	3.42	3.22	2.82
Opland	4.26	4.73	4.74	3.88	2.84	3.09	3.29	2.64
Buskerud	5.43	6.25	5.86	5.06	3.16	3.55	3.46	3.06
Vestfold	6.02	6.62	5.88	5.37	3.67	4.10	3.85	3.32
Telemark	5.10	6.06	5.59	4.74	3.22	3.58	3.53	2.91
Aust-Agder	5.66	6.64	6.15	5.41	3.22	3.42	3.51	3.12
Vest-Agder	5.75	6.51	5.83	5.54	3.33	3.60	3.41	3.13
Rogaland	5.38	6.21	5.34	5.19	3.44	3.82	3.61	3.24
Hordaland	5.00	5.71	5.07	4.91	3.04	3.41	3.17	2.70
Sogn og Fjordane	4.80	5.33	4.87	4.62	2.98	3.26	3.25	2.85
Møre	4.45	5.29	4.20	4.00	2.74	3.31	2.96	2.40
Sør-Trøndelag	4.14	5.47	4.22	3.65	2.75	3.80	3.28	2.44
Nord-Trøndelag	4.45	5.47	4.29	3.87	2.61	3.52	3.04	2.36
Nordland	4.69	5.36	4.56	4.31	2.41	2.72	2.63	2.32
Troms	5.33	5.77	5.31	4.67	2.73	2.91	2.88	2.23
Finnmark	6.88	7.51	6.15	6.28	3.43	3.81	2.91	2.73

Tabell 4. Daglønn i sommerhalvåret for gårdsarbeide på egen kost.

a. Gjennomsnitt for landet.

	Menn.				Kvinner.			
	I vår- onnen.	I slått- onnen.	I skur- onnen.	Ellers.	I vår- onnen.	I slått- onnen.	I skur- onnen.	Ellers.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Driftsåret 1915—16	3.64	4.00	3.64	3.32	2.12	2.35	2.22	2.00
— 1916—17	4.95	5.44	4.97	4.83	2.76	2.96	2.86	2.65
— 1917—18	7.13	7.86	7.27	6.87	3.93	4.21	4.17	3.66
— 1918—19	9.66	10.27	9.83	9.26	5.43	5.92	6.02	5.20
— 1919—20	11.55	12.42	11.41	10.96	6.53	7.06	6.81	6.10
— 1920—21	12.50	13.64	12.71	11.05	7.09	7.67	7.44	6.76
— 1921—22	10.28	11.06	10.11	9.60	6.13	6.64	6.44	5.80
— 1922—23	8.03	8.63	7.94	7.46	5.02	5.39	5.19	4.70
— 1923—24	7.47	8.14	7.49	7.01	4.74	5.14	4.95	4.45

Relativ lønnsstigning. Lønnen i driftsåret 1915—16 = 100.

Driftsåret 1915—16	100	100	100	100	100	100	100	100
— 1916—17	136	136	137	145	130	126	129	133
— 1917—18	196	197	200	207	185	179	188	183
— 1918—19	265	257	270	279	256	252	271	260
— 1919—20	317	311	313	330	308	300	307	305
— 1920—21	343	341	349	360	334	326	335	338
— 1921—22	282	277	278	289	289	283	290	290
— 1922—23	221	216	218	225	237	229	234	235
— 1923—24	205	204	206	211	224	219	223	223

b. Bygdene fylkesvis 1923—24.

Landet	7.47	8.14	7.49	7.01	4.74	5.14	4.95	4.45
Østfold	8.20	8.51	8.03	7.50	5.88	6.04	5.62	5.39
Akershus	8.21	8.27	8.06	7.77	6.02	5.87	5.66	5.19
Hedmark	7.37	7.76	7.48	6.88	4.98	5.28	5.33	4.86
Opland	6.70	7.40	7.25	6.42	4.73	5.17	5.40	4.54
Buskerud	8.13	8.65	8.30	7.56	5.30	5.68	5.54	5.03
Vestfold	8.68	9.27	8.60	7.91	5.72	5.99	5.84	5.45
Telemark	8.19	9.02	8.67	7.69	5.09	5.39	5.50	4.75
Aust-Agder	7.83	8.95	8.36	7.50	4.70	4.95	4.96	4.23
Vest-Agder	8.13	8.79	8.15	7.85	4.94	5.22	5.00	4.71
Rogaland	7.82	8.68	7.63	7.63	5.16	5.57	5.32	4.92
Hordaland	7.16	7.79	7.15	6.76	4.51	4.90	4.69	4.25
Sogn og Fjordane	7.04	7.44	7.08	6.64	4.65	4.83	4.83	4.46
Møre	6.72	7.41	6.36	6.13	4.37	4.89	4.51	4.04
Sør-Trøndelag	6.31	7.52	6.20	5.69	4.07	5.15	4.58	3.68
Nord-Trøndelag	7.16	7.92	7.05	6.55	4.29	5.32	4.75	4.15
Nordland	6.72	7.35	6.59	6.18	3.73	4.09	3.96	3.69
Troms	7.63	8.20	7.89	6.63	3.93	4.38	4.43	3.59
Finnmark	9.04	9.52	8.42	8.19	4.81	5.13	4.18	4.20

Tabell 5. Daglønn i vinterhalvåret for gårdsarbeide.

a. Gjennemsnitt for landet.

	På arbeidsgiverens kost.		På egen kost.	
	Menn.	Kvinner.	Menn.	Kvinner.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Driftsåret 1915—16	1.81	1.02	3.08	1.84
— 1916—17	2.71	1.34	4.53	2.41
— 1917—18	3.86	1.87	6.20	3.33
— 1918—19	5.31	2.63	8.40	4.67
— 1919—20	6.14	3.17	9.61	5.41
— 1920—21	6.84	3.50	10.25	5.81
— 1921—22	4.99	2.94	7.91	5.06
— 1922—23	4.03	2.53	6.33	4.16
— 1923—24	3.87	2.42	6.17	4.07

Relativ lønnsstigning i driftsåret 1915—16 = 100.

Driftsåret 1915—16	100	100	100	100
— 1916—17	150	131	147	131
— 1917—18	213	183	201	181
— 1918—19	293	258	273	254
— 1919—20	339	311	312	294
— 1920—21	378	343	333	316
— 1921—22	276	288	257	275
— 1922—23	223	248	206	226
— 1923—24	214	237	200	221

b. Bygdene fylkesvis 1923—24.

Landet	3.87	2.42	6.17	4.07
Østfold	3.90	3.16	6.37	5.12
Akershus	4.03	2.58	6.91	4.84
Hedmark	3.70	2.69	5.83	4.40
Opland	3.15	2.42	5.66	4.40
Buskerud	4.31	2.85	6.79	4.81
Vestfold	4.33	3.04	6.61	4.98
Telemark	4.21	2.72	7.12	4.62
Aust-Agder	4.86	2.91	6.93	4.46
Vest-Agder	4.75	2.72	7.02	4.18
Rogaland	4.32	2.91	6.78	4.72
Hordaland	4.16	2.32	6.00	3.67
Sogn og Fjordane	3.88	2.34	5.90	4.06
Møre	3.46	2.15	5.42	3.64
Sør-Trøndelag	3.06	2.03	5.00	3.45
Nord-Trøndelag	3.12	1.92	5.40	3.62
Nordland	3.75	1.92	5.62	3.06
Troms	3.79	1.94	5.59	2.90
Finnmark	4.43	2.42	6.25	3.20

Tabell 6. Daglønn for gråstensmurere og tømmermannsarbeide.

a. Gjennemsnitt for landet.

	I sommerhalvåret.				I vinterhalvåret			
	På arbeids- giverens kost.		På egen kost.		På arbeids- giverens kost.		På egen kost.	
	Grå- stens- muring.	Tøm- mer- manns- arbeide.	Grå- stens- muring.	Tøm- mer- manns- arbeide.	Grå- stens- muring.	Tøm- mer- manns- arbeide.	Grå- stens- muring.	Tøm- mer- manns- arbeide.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Driftsåret 1915—16	3.75	3.68	4.88	4.81	3.14	3.12	4.26	4.26
— 1916—17	4.91	4.80	6.56	6.43	4.35	4.30	5.93	5.92
— 1917—18	6.92	6.72	9.38	9.23	6.12	6.17	8.51	8.56
— 1918—19	9.14	9.08	12.58	12.42	8.05	8.09	11.26	11.37
— 1919—20	10.85	10.85	14.91	14.72	9.48	9.48	13.17	13.01
— 1920—21	12.14	12.21	16.07	16.14	10.24	10.52	14.25	14.40
— 1921—22	9.67	9.90	12.86	13.29	7.99	8.11	11.13	11.25
— 1922—23	7.78	7.98	10.36	10.53	6.48	6.75	9.16	9.28
— 1923—24	7.26	7.46	9.81	9.99	6.15	6.45	8.66	8.93

Relativ lønnsstigning. Lønnen i driftsåret 1915—16 = 100.

Driftsåret 1915—16	100	100	100	100	100	100	100	100
— 1916—17	131	130	134	134	139	138	139	139
— 1917—18	185	183	192	192	195	198	200	201
— 1918—19	244	247	258	258	256	259	264	267
— 1919—20	289	295	306	306	302	304	309	305
— 1920—21	324	359	329	336	326	337	335	338
— 1921—22	258	269	264	276	254	260	261	264
— 1922—23	207	217	212	219	206	216	215	218
— 1923—24	194	203	201	208	196	207	203	210

b. Bygdene fylkesvis 1923—24.

Landet	7.26	7.46	9.81	9.99	6.15	6.45	8.66	8.93
Østfold	8.91	8.66	12.22	11.88	7.56	7.16	10.09	9.68
Akershus	8.85	8.89	11.77	11.86	7.48	7.60	11.33	10.75
Hedmark	8.29	8.47	10.94	11.08	7.14	7.06	10.22	9.87
Opland	6.73	7.38	9.65	10.09	5.46	5.83	8.71	9.01
Buskerud	7.88	8.42	11.43	11.41	7.15	7.73	10.04	10.11
Vestfold	9.13	9.19	11.56	11.85	7.93	8.13	10.49	10.70
Telemark	7.93	8.20	10.78	10.96	7.39	7.52	10.19	10.47
Aust-Agder	7.86	7.75	10.13	10.08	7.00	7.17	9.40	9.54
Vest-Agder	7.27	7.57	9.81	9.90	6.64	6.74	8.99	9.06
Rogaland	7.94	8.49	10.35	10.90	6.49	7.30	8.97	9.57
Hordaland	6.93	7.28	9.17	9.46	5.76	6.17	7.91	8.41
Sogn og Fjordane	6.33	6.76	8.53	8.81	5.23	5.58	7.34	7.88
Møre	6.32	6.30	8.44	8.69	5.31	5.50	7.15	7.21
Sør-Trøndelag	6.50	6.75	8.75	8.80	5.45	5.52	7.81	7.94
Nord-Trøndelag	7.48	7.20	10.42	10.24	6.32	6.50	9.07	9.02
Nordland	6.33	6.44	8.38	8.41	5.44	5.71	7.51	7.87
Troms	7.00	6.98	9.06	9.07	5.85	5.98	8.20	8.30
Finnmark	8.36	8.91	10.42	11.19	7.19	7.30	8.88	9.74

Tabell 7. Daglønn for grøfting og skogsarbeide.

a. Gjennemsnitt for landet.

	I sommerhalvåret.				I vinterhalvåret.			
	På arbeids-giverens kost.		På egen kost.		På arbeids-giverens kost.		På egen kost.	
	Grøfting.	Skogsarbeide.	Grøfting.	Skogsarbeide.	Grøfting.	Skogsarbeide.	Grøfting.	Skogsarbeide.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Driftsåret 1915—16 . . .	2.97	2.79	4.04	3.98	2.62	2.39	3.45	3.69
— 1916—17 . . .	3.96	3.89	5.52	5.70	3.44	3.48	4.87	5.48
— 1917—18 . . .	5.87	5.94	8.31	8.68	4.96	5.31	7.21	8.38
— 1918—19 . . .	7.52	7.84	11.19	11.62	6.55	7.04	9.67	10.67
— 1919—20 . . .	9.09	8.97	13.49	13.20	7.70	7.75	11.02	11.51
— 1920—21 . . .	10.12	10.17	14.10	14.41	8.23	8.94	11.91	13.68
— 1921—22 . . .	7.88	7.89	11.19	11.37	6.09	6.26	9.10	9.44
— 1922—23 . . .	6.17	5.95	8.68	8.60	5.28	5.04	7.35	7.57
— 1923—24 . . .	5.76	5.63	8.26	8.33	4.89	4.98	7.17	7.59

Relativ lønnsstigning. Lønnen i driftsåret 1915—16 = 100.

Driftsåret 1915—16 . . .	100	100	100	100	100	100	100	100
— 1916—17 . . .	133	139	137	143	131	146	141	149
— 1917—18 . . .	198	213	206	218	189	222	209	227
— 1918—19 . . .	253	281	277	292	250	295	280	289
— 1919—20 . . .	306	322	334	332	294	324	319	312
— 1920—21 . . .	341	365	349	362	314	374	345	371
— 1921—22 . . .	265	283	277	286	232	262	264	256
— 1922—23 . . .	208	213	215	216	194	211	213	205
— 1923—24 . . .	194	202	204	209	187	208	208	206

b. Bygdene fylkesvis 1923—24.

Landet	5.76	5.63	8.26	8.33	4.89	4.98	7.17	7.59
Østfold	7.42	6.39	10.71	9.78	6.34	5.90	8.36	8.46
Akershus	6.70	6.39	9.91	9.30	6.50	5.53	9.50	8.32
Hedmark	6.05	6.26	8.77	9.25	-	5.66	-	8.92
Opland	5.09	4.86	8.13	7.65	4.75	4.37	7.93	7.25
Buskerud	6.31	6.30	9.29	9.08	5.70	5.64	8.50	8.42
Vestfold	7.38	6.38	9.35	9.00	6.21	5.25	8.79	8.08
Telemark	5.75	6.25	8.89	9.26	5.70	5.48	8.20	8.41
Aust-Agder	5.91	5.90	8.04	8.07	5.73	5.68	7.83	7.69
Vest Agder	5.71	5.64	8.06	8.17	5.25	5.44	7.51	7.72
Rogaland	6.11	5.82	8.63	8.64	5.04	4.85	7.31	7.71
Hordaland	5.54	5.51	7.53	8.08	4.54	4.81	6.43	7.03
Sogn og Fjordane	5.27	5.38	7.51	7.81	4.38	4.45	6.66	7.02
Møre	5.09	4.88	7.21	7.01	4.41	4.17	6.22	6.36
Sør-Trøndelag	5.32	5.33	7.79	8.24	4.40	4.70	7.03	7.19
Nord-Trøndelag	5.98	5.57	8.86	8.58	4.83	4.95	7.50	7.88
Nordland	5.27	5.06	7.23	7.19	4.66	4.45	6.85	6.66
Troms	5.72	5.32	8.26	7.28	5.14	4.66	8.02	6.77
Finnmark	6.84	7.45	9.51	9.72	5.71	5.48	8.07	8.62

Tabell 8. Kostdagsverdien.

Forskjellen mellom kontantlønn på egen kost og på arbeidsgiverens kost.
Gjennomsnitt for landet.

	1923/24.	1922/23.	1921/22.	1920/21.	1919/20.	1918/19.	1917/18.	1916/17.	1915/16.
Menn:									
<i>Sommertider.</i>									
I våronn	2.46	2.58	3.24	3.79	3.67	3.02	2.33	1.62	1.13
I slåttonn	2.39	2.50	3.16	3.76	3.42	2.86	2.26	1.55	1.05
I skuronn	2.47	2.59	3.24	3.88	3.63	3.10	2.42	1.62	1.15
Ellers	2.40	2.53	3.22	2.94	3.64	3.13	2.37	1.64	0.95
Grøfting	2.50	2.51	3.31	3.98	4.40	3.67	2.44	1.56	1.07
Skogsarbeide	2.70	2.65	3.48	4.24	4.23	3.78	2.74	1.81	1.19
Gråstensmuring	2.55	2.58	3.19	3.93	4.06	3.44	2.46	1.76	1.13
Tømmermannsarb.	2.53	2.55	3.39	3.93	3.87	3.34	2.51	1.63	1.13
<i>Vintertider.</i>									
Alm. gårdsarbeide	2.30	2.30	2.92	3.41	3.47	3.09	2.34	1.82	1.27
Skogsarbeide	2.61	2.53	3.18	4.74	3.76	3.63	2.99	2.00	1.30
Gråstensmuring	2.51	2.68	3.14	4.01	3.69	3.21	2.39	1.58	1.12
Tømmermannsarb.	2.48	2.55	3.14	3.88	3.53	3.26	2.39	1.62	1.14
Kvinner:									
I våronn	1.73	1.77	2.22	2.49	2.36	2.11	1.54	1.05	0.92
I slåttonn	1.71	1.72	2.24	2.54	2.38	2.14	1.48	1.01	0.82
I skuronn	1.71	1.71	2.25	2.51	2.38	2.16	1.52	1.01	0.80
Ellers	1.69	1.73	2.26	2.62	2.38	2.11	1.48	1.08	0.82
Alm. gårdsarb. vinter	1.65	1.63	2.12	2.31	2.24	2.04	1.46	1.07	0.82

Tabell 9. Kostdagsverdien.

Forskjellen mellem kontantlønn på egen kost og på arbeidsgiverens kost.

Bygdene fylkesvis 1923—24.

	Menn.				Kvinner.			
	I vår- onnen.	I slått- onnen.	I skur- onnen.	Ellers.	I vår- onnen.	I slått- onnen.	I skur- onnen.	Ellers.
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Landet	2.46	2.39	2.47	2.40	1.73	1.71	1.71	1.69
Østfold	2.90	2.95	3.01	2.90	2.19	2.25	1.99	1.91
Akershus	2.64	2.57	2.59	2.79	2.56	2.39	2.09	2.00
Hedmark	2.39	2.42	2.59	2.56	1.93	1.86	2.11	2.04
Opland	2.44	2.67	2.51	2.54	1.89	2.08	2.11	1.90
Buskerud	2.70	2.40	2.44	2.50	2.14	2.13	2.08	1.97
Vestfold	2.66	2.65	2.72	2.54	2.05	1.89	1.99	2.13
Telemark	3.09	2.96	3.08	2.95	1.87	1.81	1.97	1.84
Aust-Agder	2.17	2.31	2.21	2.09	1.48	1.53	1.45	1.11
Vest-Agder	2.38	2.28	2.32	2.31	1.61	1.62	1.59	1.58
Rogaland	2.44	2.47	2.29	2.44	1.72	1.75	1.71	1.68
Hordaland	2.16	2.08	2.08	1.85	1.47	1.49	1.52	1.55
Sogn og Fjordane.	2.24	2.11	2.21	2.02	1.67	1.57	1.58	1.61
Møre	2.27	2.12	2.16	2.13	1.63	1.58	1.55	1.64
Sør-Trøndelag.	2.17	2.05	1.98	2.04	1.32	1.35	1.30	1.24
Nord-Trøndelag	2.71	2.45	2.76	2.68	1.63	1.80	1.71	1.79
Nordland	2.03	1.99	2.03	1.87	1.32	1.37	1.33	1.37
Troms.	2.30	2.43	2.58	1.96	1.20	1.47	1.55	1.36
Finnmark	2.16	2.01	2.27	1.91	1.38	1.32	1.27	1.47

- Nr. 71. Sinnssykeasylenes virksomhet 1919. (*Hospices d'aliénés.*)
- 72. Folkemengdens bevegelse 1919. (*Mouvement de la population.*)
- 73. De spedalske i Norge 1916—1920. (*Rapport sur les lépreux en Norvège pour les années 1916—1920.*)
- 74. Skiftevesenet 1920. Overformynderiene 1919 og 1920. (*Successions, faillites et biens pupillaires.*)
- 75. Sjømannsforsikringen 1920. Fiskerforsikringen 1921 ($\frac{1}{1}$ — $\frac{31}{3}$). (*Assurances contre les accidents des marins. Assurances contre les accidents des marins pêcheurs.*)
- 76. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. III. Folkemengden fordelt etter kjønn, alder og ekteskapeleg stilling. (*Recensement du 1er décembre 1920. III. Population répartie par le sexe, l'âge et l'état civil.*)
- 77. Forsømte barn 1918, 1919 og 1920. (*Traitements des enfants moralement abandonnés.*)
- 78. Kommunevalgene 1922. (*Élections en 1922 pour les conseils communaux et municipaux.*)
- 79. Fengselsstyrelsens årbok 1919. (*Annuaire de l'Administration générale des prisons 1919.*)
- 80. Norges jernbaner 1921—22. (*Chemins de fer norvégiens.*)
- 81. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. IV. Folkemengden fordelt etter fødested. — Finner og kvener. — Andre lands statsborgere. — Norsk-Amerikanere. (*Recensement du 1er décembre 1920. IV. Population répartie par le lieu de naissance. — Lapons et quaines. — Sujets étrangers. — Norvego-Américains.*)
- 82. Lønninger 1922. (*Gages et salaires.*)
- 83. Ulykkesforsikringen 1920. (*Assurances contre le accidents du travail.*)
- 84. Norges kommunale finanser 1919/20. (*Finances des communes.*)
- 85. Kriminalstatistikk og Kriminell Rettspleie 1919 og 1920. (*Criminalité et Justice criminelle.*)
- 86. Forsikringsselskaper 1921. (*Sociétés d'assurances.*)
- 87. Norges postvesen 1922. (*Statistique postale.*)
- 88. Sinnssykeasylenes virksomhet 1920. (*Hospices d'aliénés.*)
- 89. De faste eiendommer 1916—1920. (*Propriétés foncières rurales.*)
- 90. Veterinærvesenet og kjøttkontrollen 1921. (*Le service vétérinaire et l'inspection de la viande.*)
- 91. Industristatistikk 1921. (*Statistique industrielle.*)
- 92. Folkemengdens bevegelse 1920. (*Mouvement de la population.*)
- 93. Norges skibsfart 1922. (*Navigation.*)
- 94. Sykeforsikringen 1922. (*Assurance-maladie.*)
- 95. Norges bergverksdrift 1922. (*Mines et usines.*)
- 96. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. V. Blinde, døvstumme, åndssvake, sinnssyke og vanføre. (*Recensement du 1er décembre 1920. V. Aveugles, sourds-muets, idiots, aliénés et estropiés.*)
- 97. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. VI. Barnetallet i norske ekteskap. (*Census of 1st December 1920. VI. Fertility of Marriages.*)
- 98. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. VII. Boligstatistikk. — Byer. (*Recensement du 1er décembre 1920. VII. Statistique d'habitation. — Villes.*)
- 99. Private aktiebanker 1922. (*Banques privées par actions.*)
- 100. Skolevesenets tilstand 1918. (*Instruction publique.*)
- 101. Rekruttering 1921. (*Recrutement.*)
- 102. Norges telegrafvesen 1921/22. (*Télégraphes et téléphones de l'État.*)
- 103. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. IX. Folkemengden fordelt etter livsstilling. — Riket. — Bygder. — Byer. (*Recensement du 1er décembre 1920. IX. Population répartie par profession. — Royaume. — Districts ruraux. — Villes.*)
- 104. Arbeidstiden i handels- og kontorvirksomheter i 1918. (*Employés de commerce et de bureaux. Durée du travail en 1918.*)
- 105. Tariffoverenskomster og arbeidskonflikter i Norge i 1922. (*Les conventions collectives et les conflits du travail en Norvège en 1922.*)
- 106. Norges handel 1922. (*Commerce.*)

Trykt 1923 (forts. suite):

- Nr. 107. Norges kommunale finanser 1920/21. (*Finances des communes.*)
— 108. Sundhetstilstanden og medisinalforholdene 1919. (*Rapport sur l'État sanitaire et médical.*)
— 109. Norges sparebanker 1922. (*Caisses d'épargne.*)
-

Trykt 1924:

- Nr. 110. Fengselsstyrelsens årbok 1920. (*Annuaire de l'Administration générale des prisons 1920.*)
— 111. Folketellingen i Norge 1 desember 1920. X. Folkemengden fordelt efter livsstilling, alder og ekteskapeleg stilling. (*Recensement du 1er décembre 1920. X. Population répartie par profession, par âge et par état civil.*)
— 112. Norges Brandkasse 1918—1922. (*Statistique de l'office national d'assurance contre l'incendie pour les années 1918—1922.*)
— 113. Beretninger om amtene økonomiske tilstand 1911—1915. I og II. (*Rapports des préfets sur l'état économique et social des préfectures.*)
— 114. Norges fiskerier 1920. (*Grandes pêches maritimes.*)
— 115. Sjømannsforsikringen 1921. Fiskeriforsikringen 1921 ($\frac{1}{4}$ — $\frac{31}{12}$). (*Assurances contre les accidents des marins. Assurances contre les accidents des marins pêcheurs.*)
— 116. Skolevesenets tilstand 1919. (*Instruction publique.*)
— 117. Representativ landbrukstelling 1923. (*Recensement agricole représentatif de l'année 1923.*)
— 118. Arbeids- og lønningsforhold i trikotasjeindustrien. (*Conditions du travail et salaires dans l'industrie du tricotage.*)
— 119. Lønninger 1923. (*Gages et salaires.*)
— 120. Forsømte barn 1921 og 1922. (*Traitements des enfants moralement abandonnés.*)
— 121. Folkemengdens bevegelse 1921. (*Mouvement de la population.*)
— 122. Arbeidslønnen i jordbruket. Driftsåret 1923—1924. (*Salaires des ouvriers agricoles en 1923—1924.*)
-

Det Statistiske Centralbyrå har dessuten bl. a. utgitt følgende verker:

- Statistisk Årbok for kongeriket Norge. Senest utkommet: 42de årgang, 1922. Kristiania 1923. (*Annuaire statistique de la Norvège.*)
Statistiske Meddelelser. Senest utkommet: 41de bind 1923. Kristiania 1923. (*Bulletin mensuel du Bureau Central de Statistique.*)
Månedsopgaver over vareomsetningen med utlandet 1923. Ellefte bind. Kristiania 1924. (*Bulletin mensuel du commerce extérieur en 1923. Onzième année.*)
Fortegnelse over Norges Offisielle Statistikk m. v. 1828—31 desember 1920. Kristiania 1889, 1913 og 1922. (*Catalogue de la Statistique officielle.*)
Statistiske oversigter 1914. Kristiania 1914. (*Résumé rétrospectif 1914.*)
-

Samtlige verker er til salgs hos H. Aschehoug & Co., Kristiania.

Av „Norges handel“, årgangene 1911, 1912, 1913 og 1915, er byråets beholdning meget knapp, hvorfor man vilde være takknemlig for å få overlatt eksemplarer av disse årganger.

20 juni 1924.
